

Голові спеціалізованої
вченої ради ДФ 11.051.032
у Донецькому національному
університеті імені Василя Стуса,
доктору економічних наук, професору,
завідувачу кафедри менеджменту та
поведінкової економіки
Дороніній Ользі Анатоліївні

ВІДГУК

**офіційного опонента, доктора економічних наук, доцента
Шушпанова Дмитра Георгійовича
на дисертаційну роботу Непиталюка Антона Васильовича на тему
«Формування стратегії демографічної стійкості України в умовах
глобалізаційних перетворень»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
з галузі знань 05 «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»**

1. Актуальність теми дослідження та її зв'язок з науковими програмами, планами, темами

Актуальність теми дисертаційної роботи визначається гостротою демографічної кризи в сучасній Україні. За останні десятиріччя демографічні показники в країні, незважаючи на певні періоди стабілізації і навіть покращення, загалом мають тенденцію до погіршення. Крім деформації статеві-вікової структури, на цей процес стали більше впливати інші чинники, з них найвагоміші – умови та якість життя населення, становище жінки у суспільстві, зайнятість жінок та рівень їхньої освіти. Соціально-економічні чинники впливають через трансформацію системи цінностей та системи потреб населення. Пандемія COVID-19 ще більше ускладнила ситуацію. Причому реальні наслідки останньої для демографічної ситуації зараз важко оцінити, адже вони матимуть довготривалий характер і визначатимуться не тільки показниками захворюваності та смертності, але й

народжуваності у майбутньому.

Ідея демографічної стійкості суспільства як специфічного стану, досягнення якого є бажаним та можливим на основі провадження стратегічних заходів соціально-економічної політики при активній взаємодії економічних суб'єктів, є елементом державної соціально-економічної політики. Необхідність комплексного подолання негативних наслідків депопуляції населення України в умовах інтенсифікації глобалізаційних процесів актуалізує наукові пошуки у сфері розвитку концепції демографічної стійкості та побудови відповідної стратегії.

Наукова спрямованість пропонованої до захисту роботи відповідає тематиці наукових досліджень Донецького національного університету імені Василя Стуса. В рамках НДР «Інтегрований розвиток територій: кадрова, маркетингова та інноваційна складові» (номер державної реєстрації 0117U006342, 2017–2020 рр.) дисертантом запропоновано концептуальні засади формування стратегії демографічної стійкості, особливість яких полягає у забезпеченні комплексного і взаємоузгодженого використання механізмів, інструментів і важелів макроекономічного регулювання й визначення показника оптимального демографічного навантаження, з урахуванням ефекту композиційної структури, лагів дії у часі, економічних шоків, глобалізаційних трендів та інституційних перетворень соціально-економічної моделі держави.

В НДР Вінницького кооперативного інституту «Інституціональне забезпечення розвитку споживчого ринку регіону» (номер державної реєстрації 0117U005351, 2017–2020 рр.) дисертантом визначено основні соціально-демографічні характеристики населення в регіональному розрізі, інституційні особливості формулювання та реалізації заходів соціально-демографічної політики, враховуючи динамку природного та міграційного руху населення, структурні перетворення у національній економіці, нерівномірність економічного розвитку в регіональному розрізі.

2. Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації, їх достовірність і новизна

Здійснене дисертантом дослідження базується на інформаційній базі, сформованій законодавчими і нормативно-правовими актами із формування та реалізації державної демографічної, соціальної та економічної політики, статистичні та аналітичні матеріали Державної служби статистики України, Міністерства фінансів України, Міністерства економіки України, Міністерства соціальної політики України, Державної казначейської служби України, Національного банку України, Рахункової палати України, Єврокомісії, Міжнародного валютного фонду, Організації Об'єднаних Націй, Світового банку, відповідні монографії, наукові статті вітчизняних і зарубіжних вчених. Тому одержані результати є достовірними та достатньою мірою обґрунтованими.

Науковим результатом першого розділу «Теоретико-методологічні засади демографічної стійкості країни» стало оригінальне розкриття категоріального змісту «демографічна стійкість суспільства», як специфічної здатності суспільства підтримувати та, застосовуючи в разі необхідності імпліцитні та експліцитні компенсатори, відновлювати, а також поліпшувати власну структуру в контексті соціальних страт за низкою значимих параметрів, зокрема щодо рівня економічної активності, а також освітньо-професійної та компетентнісної підготовки населення, на основі чого оптимізуються пропорції продукування людського інтелектуального і фізичного капіталу, забезпечується інтенсифікація та неперервність виробництва, підвищується рівень добробуту населення (С. 45).

Практичною значущістю наділене обґрунтування необхідності дотримання при вивченні демографічної стійкості суспільства системного, інституційного та діалектичного методологічних підходів. Дисертантом визначено основних учасників інституційного середовища забезпечення демографічної стійкості суспільства – установи публічного адміністрування, домогосподарства та бізнес-сектор. Відповідно до цього розроблено модель

функціонування інституційного середовища забезпечення демографічної стійкості (С. 56, 88).

У другому розділі «Емпіричне дослідження соціально-демографічних характеристик населення України» автором наголошено на інституційних особливостях формулювання та реалізації заходів вітчизняної соціально-демографічної політики, враховуючи динамку природного та міграційного руху населення, множинні структурні перетворення національного господарства, нерівномірність економічного розвитку в регіональному розрізі, динаміку фінансування галузей соціальної сфери із залученням приватних і публічних фінансових ресурсів (С. 114–115).

Дисертантом запропоновано напрями використання міграційного капіталу в системі забезпечення демографічної стійкості, що, на відміну від існуючих підходів, враховують асиметрію зовнішніх міграційних потоків і фінансовий потенціал трудових мігрантів в контексті інтенсифікації процесів відтворення в Україні (с. 147–149).

Зазначено, що розробка нової демографічної стратегії України має базуватися насамперед на поліпшенні якісних характеристик населення. Цільовими орієнтирами при цьому мають бути відродження національної духовності, цінностей і традицій; гарантування соціально-економічних передумов редукування депопуляції і поліпшення композиційної структури населення; формування нової культури здорового способу життя тощо. Демографічні цілі мають трактуватися максимально широко в контексті поліпшення всіх значущих характеристик населення (с. 144).

У третьому розділі «Розробка демографічної стратегії держави в контексті глобалізаційних перетворень» автором запропоновано механізм та аналітичний інструментарій оцінювання характеру впливу демографічних факторів на динаміку економічного розвитку країни загалом, особливість якого полягає у використанні економетричних методів, що сприятиме підвищенню демографічної стійкості суспільства та максимальній реалізації людського потенціалу в середньо- та довгостроковій перспективі (С. 195–

196).

Дослідником розвинуто методичні підходи до реалізації соціально-економічної політики держави з метою стимулювання демографічного розвитку, що, на відміну від існуючих, базуються на реалізації концепту другого демографічного дивіденду з врахуванням специфіки моделі й структури вітчизняної економіки (С. 161, 174). Автором наголошено, що негативний демографічний профіль й інерційність відповідних змін зумовлюють необхідність стратегічного прогнозування, планування та прямого програмування розвитку. Важливими при цьому є принципи дотримання балансу між продуктивними і непродуктивними публічними видатками, обчислення реальних потреб витрат ресурсів на соціальний захист, систему громадського здоров'я, освіти, духовний і фізичний розвиток тощо (с. 193). Для оцінювання демографічної стійкості суспільства дисертант пропонує авторську модель відповідного інтегрального показника (с. 198–203).

Автором запропоновано концептуальні засади формування стратегії демографічної стійкості суспільства, специфіка яких полягає у забезпеченні комплексного і взаємоузгодженого використання механізмів, інструментів та важелів макроекономічного регулювання й встановлення оптимального показника демографічного навантаження, з урахуванням ефекту композиційної структури, лагів дії у часі, економічних шоків, глобалізаційних трендів та інституційних перетворень соціально-економічної моделі держави, що спрямовується на досягнення розширеного відтворення та стимулювання стійкого економічного зростання (с. 209).

3. Теоретична цінність та практична значущість наукових результатів

Теоретична цінність результатів полягає насамперед у поглибленому вивченні та розмежуванні категорій «сталість», «стабільність» та «стійкість» (С. 27-28) та обґрунтуванні основних властивостей демографічно стійкого

суспільства (С. 29).

Практична значущість одержаних дисертантом результатів підтверджена довідками про впровадження на рівні установ публічного адміністрування, зокрема: Управління Держпраці у Вінницькій області (довідка від 23 листопада 2020 року № 111-Д); МКП «Вінницький фонд муніципальних інвестицій» – (довідка від 18 грудня 2020 року № 194).

Наукові результати представленої роботи також використовуються у навчальному процесі Донецького національного університету імені Василя Стуса при вкладанні низки дисциплін, зокрема: «Національна економіка», «Просторова економіка», «Політична економія» (довідка від 01 лютого 2021 року № 21/01.1.3–43).

4. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Ключові положення, викладені в дисертації А. Непиталюка, знайшли відображення в опублікованих ним статтях та тезах доповідей на конференціях. Загалом дисертантом опубліковано 9 статей (з них 7 – у співавторстві), зокрема 5 статей (з них 4 – у співавторстві) – англійською мовою. Із означених публікацій 2, що індексуються наукометричними базами Scopus і Web of Science (опубліковані у співавторстві), видано у Польщі, що є членом ЄС та ОСЕР; інші публікації – у вітчизняних фахових виданнях, зокрема 2 – у виданнях, що індексуються наукометричною базою Scopus. Автором опубліковано 7 тез доповідей на всеукраїнських та міжнародних конференціях. На міжнародній науково-практичній конференції у м. Варшава (Польща) здобувач ступеню доктора філософії виступив із доповіддю.

В публікаціях повною мірою висвітлено результати роботи, запропонованої до захисту. За обсягом і кількістю публікацій автором дотримано вимог Тимчасового порядку присудження ступеня доктора філософії.

Зміст анотації репрезентує стислий зміст положень дисертації, які

виносяться на захист, що свідчить про його відповідність результатам, викладеним у тексті роботи.

5. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

При загальній позитивній оцінці представленої дисертації слід звернути увагу на наявність питань, що є дискусійними і потребують уточнення під час публічного захисту роботи, зокрема:

1. У підрозділі 1.3 «Світовий досвід реалізації політики в умовах глобалізації» автор здійснює достатньо ґрунтовний та цікавий як з наукової, так і практичної точки зору, аналіз соціально-демографічних показників в окремих країнах із розвиненою і транзитивною економікою та їхній зв'язок з соціально-економічним розвитком, зокрема зв'язок із ВВП. При цьому досвід реалізації демографічної політики залежно від особливостей демографічного розвитку та фінансових можливостей окремих країн доцільно було оцінити глибше.

2. Дисертант зазначає, що індикатором демографічної стійкості є приріст інтелектуального потенціалу економіки, що забезпечується шляхом елімінації конфліктів між її агентами, пошуку консенсусу щодо розподілу / перерозподілу суспільного продукту (С. 48). Автору доцільно було б вказати, яким саме чином стає можливим оцінювання згаданого інтелектуального потенціалу економіки, поглиблено розкрити його категоріальний зміст.

3. Автором вказано, що поглиблений аналіз змін індексів людського розвитку здійснюється із врахуванням майнової, гендерної та інших видів нерівностей населення, екологічних детермінант (зокрема, обсягу викидів CO₂), характеристик інноваційності та прогресивності застосовуваних технологій тощо (С. 76). Автору доцільно було б продовжити дослідження у вказаному напрямі, зокрема встановити ступінь впливу економічної ситуації на демографічні показники, зокрема на захворюваність, смертність та очікувану тривалість життя.

4. Дисертант наголошує на тому, що рівень смертності обох статей в Україні може та має бути значно знижений, а абсолютно неприйнятний показник смертності для дорослого чоловічого населення, що значно перевищує відповідний індикатор для розвинених та перехідних економік Центральної та Східної Європи, потребує стратегічного регулювання з боку держави (С. 110). Однак форми і методи згаданого стратегічного регулювання автором не деталізовано, хоча вони мають становити важливий блок у стратегії демографічної стійкості.

5. На рис. 3.2 здобувач наукового ступеня на основі прогнозу ООН моделює варіативні сценарії зміни чисельності населення України в 2020–2100 роках (С. 160). При цьому автору доцільно було б детальніше розкрити наслідки реалізації кожного з вказаних сценаріїв для нашої держави в контексті стратегічного завдання із забезпечення демографічної стійкості.

Загалом дисертаційна робота Непиталюка Антона Васильовича залишає позитивне враження, а відмічені дискусійні положення і окремі недоліки не знижують її наукового і практичного значення.

6. Загальний висновок

Подана до захисту дисертація Антона Васильовича Непиталюка на тему: «Формування стратегії демографічної стійкості України в умовах глобалізаційних перетворень» написана науковим стилем, матеріал викладено у чіткій логічній послідовності. Дисертація містить новизну, є цілісною, завершеною, самостійною науковою працею. Зміст роботи відповідає обраній темі та дозволяє вирішити поставлені дослідником теоретичні та практичні задачі. Анотація за змістом і структурою відповідає представленій дисертації.

За змістом, науково-теоретичною і практичною значущістю дисертація А. В. Непиталюка відповідає вимогам, визначеним Тимчасовим порядком присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою

Кабінету Міністрів України від 6 березня 2019 року № 167. Автор, Антон Васильович Непиталюк, заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 051 «Економіка».

Офіційний опонент:

в. о. завідувача кафедри
екології та охорони здоров'я
Західноукраїнського
національного університету,
доктор економічних наук, доцент

Дмитро ШУШПАНОВ

Підпис	<i>Дмитро Шустиков</i>
Завіряю:	<i>Анна Сеник</i>
НАЧАЛЬНИК ЗАГАЛЬНОГО ВІДДІЛУ	